

УДК 341.44

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ

Рибалко Т.Ф.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті проаналізовано положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Автор звертає увагу на проблемні аспекти ратифікації цього міжнародно-правового договору в Україні та наголошує на необхідності вчинення відповідних дій. Розглянуто правову основу створення Міжнародного кримінального суду та прийняття Статуту. Автором було встановлено особливості співвідношення приписів міжнародного договору і положень актів національного законодавства. Було запропоновано варіанти вирішення виявлених проблем шляхом удосконалення законодавчої бази України.

Ключові слова: ратифікація, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, міжнародне співробітництво.

Постановка проблеми. Питання боротьби та протидії вчиненню міжнародних злочинів було і залишається на сьогодні одним з найактуальніших для всієї міжнародної спільноти. Після підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом постала необхідність вирішення низки питань, одним з яких є ратифікація Римського статуту та імплементація його положень в правове поле

України. Рухаючись в зазначеному напрямку, Україна таким чином визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та набуде статусу держави-учасниці. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. були усунуті суперечності між положеннями Конституції та вказаного міжнародного договору, який Україна підписала 20 січня 2000 р.

На сьогоднішній день актуальним питанням є саме ратифікація цього Статуту, що дасть Україні можливість використання процесуальних прав для звернення до Міжнародного кримінального суду. Така нагальна необхідність співпраці мотивується тим, що над Україною нависла загроза у вигляді ситуації, що склалася на сході держави. Через це було спричинено скоєння великої кількості злочинів проти людства, котрі завдають шкоди не тільки окремим особам, а цілій державі та народу, що аж ніяк не може не хвилювати міжнародне співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на тривалий період існування Римського Статуту, його положення розглядалися, переважно в рамках публікацій з міжнародного права, зокрема, у наукових працях О. В. Виноградової, Н. В. Дрьоміної, І. Каракаш, Л. Х. А. Ніхада, А. В. Підгородинської, Ю. А. Слюсаренка та ін. Однак існує необхідність стислого узагальнення надбань науки з цього питання в сукупності з аналізом нормативно-правової бази щодо вирішення проблеми ратифікації Статуту. У роботах вищеперерахованих вчених прослідковується аналіз Римського Статуту, як міжнародного договору, що здійснює регулювання у сфері міжнародного кримінального права. Також проводиться паралель з впливом даного документу на внутрішнє законодавство та судову систему країн-учасниць.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженні більш детально проаналізовані питання щодо можливих шляхів прискорення ратифікації Римського статуту Україною.

Постановка завдання. Проведення комплексного аналізу міжнародно-правового статусу і норм Римського Статуту Міжнародного кримінального суду і з'ясувати проблеми і перспективи його імплементації в українському правовому полі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування міжнародної кримінальної юстиції здійснювалось впродовж більшої половини ХХ століття. Однак за весь цей період вона існувала лише *ad hoc* – тобто, до певного випадку. Яскравим прикладом є Нюрнберзький і Токійський трибунали, які були створені після Другої світової війни за рішенням Потсдамської конференції для притягнення до відповідальності воєнних злочинців. Це була перша модель побудови міжнародної кримінальної відповідальності за найтяжчі злочини скоєні фізичними особами, а не державами. Адже, головною особливістю військових трибуналів і Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), створеного пізніше, стане саме міжнародна кримінальна відповідальність фізичної особи.

У 1934 році під егідою Ліги Націй була зроблена перша спроба реалізації ідеї створення Міжнародного кримінального суду. Радою цієї організації був створений комітет для розробки міжнародної Конвенції про боротьбу з тероризмом і Конвенції про міжнародний кримінальний суд. Обидва проекти досить довгий час розглядалися в багатьох комітетах, поки, нарешті, в листопаді 1937 року на конференції дипломатичних представників у Женеві не приступили до їх підписання. Якщо першу конвенцію «Про попередження тероризму» підписало 24 держави (в тому числі й СРСР),

то конвенцію «Про Міжнародний кримінальний суд» – всього 13 (СРСР не підписав конвенцію) [1].

Правовою основою створення МКС і прийняття Римського статуту стало також прийняття в 1993 та в 1994 році резолюцій Ради Безпеки ООН про створення Міжнародного трибуналу по Югославії в Гаазі та Міжнародного трибуналу по Руанді відповідно.

Надалі питання про створення Міжнародного кримінального суду було включено до порядку денного Комісії міжнародного права ООН, яка схвалила проект статуту в 1996 році. 17 липня 1998 року 120 – за і 7 голосів – проти (21 утрималися) було прийнято Римський статут МКС [2].

Міжнародний кримінальний суд є самостійним органом і діє незалежно від ООН. Місцем знаходження Суду є місто Гаага в Нідерландах і всі витрати Суду покриваються, загалом, внесками держав-членів та добровільних внесків міжнародних організацій, урядів, фізичних осіб та корпорацій [3]. МКС складається з 18 суддів, що обираються на термін 9 років асамблеєю держав-учасниць Суду.

Відповідно до Статуту, МКС починає провадження по справі, коли національні суди відмовляються або об'єктивно не в змозі займатися злочинами проти людяності, геноциду, а також військовими злочинами. На відміну від усіх інших міжнародних судів, МКС може порушувати справу самостійно без спеціального звернення до нього потерпілої сторони. Компетенція Суду обмежена чотирма видами злочину:

1. Геноцид – діяння, пов'язане з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку.

2. Злочини проти людяності – діяння, які здійснюються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється з ціллю: вбивства, винищення, поневолення, депортації або насильницького переміщення населення, тортур, зґвалтування, сексуального рабства, примусу до проституції, вагітності, стерилізації, насильницького знищення людей, злочинів апартеїду, заключення у в'язницю або іншого жорстокого позбавлення фізичної свободи, що порушує основоположні норми міжнародного права.

3. Військові злочини – серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме здійснення одного з діянь проти осіб або майна передбаченого положеннями документу.

4. Злочини агресії. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» 1974 року дається перелік актів (невичерпний), що кваліфікуються як агресія. До них належить застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості, політичної незалежності іншої держави або будь-яких інших дій, несумісних зі Статутом ООН [2].

На даний час 123 країни ратифікували Статут МКС. Україна ж підписала Статут 20 січня 2000 р., але не ратифікувала його й досі.

Через загострення військової ситуації на сході України, проявів різних форм насильства проти цивільного населення на окупованих територіях та існування реальної загрози вчинення злочинів підвищеної суспільної небезпеки, на передній план виходить питання захисту між-

народно-правових інтересів України. Здійсненню такого захисту значним чином може посприяти співпраця з Міжнародним кримінальним судом – єдиним органом, який відповідно до ст. 1 Статуту уповноважений здійснювати юрисдикцію відносно осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, і доповнювати національні органи кримінальної юстиції [2].

Незважаючи на те, що 20 січня 2000 р. Україною був підписаний Римський статут Міжнародного кримінального суду, він досі залишається не ратифікованим, тому що виникли певні труднощі, пов'язані з його імплементацією у внутрішньодержавне право. Першою перешкодою на шляху до ратифікації цього документу стало звернення Президента України до КСУ з приводу з'ясування відповідності Римського статуту Конституції України. У своєму висновку від 11.07.2001 № 3-в/2001 Конституційний Суд зазначив, що існує певна суперечність між положеннями Статуту та Конституції. Свою позицію суд обґрунтовує наступним: «...Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції. Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України. Це дає підстави для висновку, що абзац 10 преамбули та стаття 1 Статуту не узгоджуються з положеннями частин першої, третьої статті 124 Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до частини другої статті 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін» [5].

Також варто відмітити, що під час ратифікації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС 16 вересня 2014 р., Верховна Рада зробила таку заяву: «Зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди, щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України» [6].

У 2016 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. яким було доповнено ст. 124 частиною 6: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду», однак дане положення набуде чинності через три роки, тобто 30 червня 2019 року. Зокрема необхідно включити до Кримінального Кодексу України статті щодо злочинів проти людяності, а також окремих видів воєнних злочинів. Більшість держав-учасниць запровадили кримінальну відповідальність за міжнародні злочини, що підпадають під компетенцію МКС [4].

Виходячи з вищевказаного стає зрозумілим, що не зовсім вірним було дане тлумачення «принципу компліментарності», на основі якого здійснює свою діяльність Міжнародний Суд. В преамбулі Статуту зазначено «що обов'язком кожної держави є здійснення її кримінальної юрисдикції над особами, котрі несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів», а в пункті 10 підкреслюється, що «Міжнародний кримінальний суд, заснований на підставі даного Статуту, доповнює національні органи кримінальної юстиції» [4]. По

суті це означає, що Міжнародний кримінальний суд не є вищим судовим органом в наднаціональній системі і не має права переглядати справ. Таким чином, Міжнародний кримінальний суд доповнює національну систему судів, а його функціонування є певною гарантією невідворотного покарання за найтяжчі злочини проти миру та безпеки людства. Тобто, цей принцип знаходить свій вияв в ефективному сполученні національної та міжнародної юрисдикцій щодо міжнародних злочинів.

Наступним чинником, який вплинув на те, щоб питання щодо визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду було врегульоване, стали наслідки подій листопада 2013 – лютого 2014 років на території України. Зафіксовані випадки масштабних порушень прав людини і застосування насильства, які можуть розглядатись міжнародною спільнотою як злочини проти людяності стали приводом звернення до Міжнародного суду. Зокрема, Верховна Рада України 25.02.2014 р. звернулася до цієї міжнародної судової установи з заявою, що мала назву «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» № 790-VII [9]. Такої ж спрямованості заяву було надіслано і в 2015 році «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 р. № 145-VIII [2].

Цими заявами Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду ad hoc – тобто щодо окремих конкретних випадків. Ст. 12 Римського статуту не забороняє здійснення співпраці таким шляхом і вказує, що держава, яка не є стороною Статуту, може визнати юрисдикцію Суду щодо конкретної ситуації, подавши відповідну заяву до Секретаря Міжнародного кримінального суду [2]. Фактично таке положення передбачене для країн, що не ратифікували Римський Статут, але прагнуть, щоб злочини скоєні на їхній території були розслідувані саме Міжнародним кримінальним судом.

Висновок. На основі викладено матеріалу можна зробити висновок, що така правова позиція України щодо ратифікації Римського статуту є досить суперечливою, оскільки de facto вона стала «асоційованою учасницею», визнаючи юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо найбільш масштабних злочинів, вчинених на її території шляхом подання відповідних заяв. Однак, паралельно вона не може користуватися ні організаційними, ні процесуальними правами, що надаються державам-учасницям, які ратифікували Статут. Нагальна потреба ратифікації Римського статуту зумовлена не лише вимогами Угоди про Асоціацію, а й напруженою ситуацією в державі, в якій існує постійна нависаюча загроза скоєння воєнних злочинів, які можуть бути розслідувані лише на міжнародному рівні. Саме імплементація положень Статуту дозволить

Україні здійснювати співпрацю з Міжнародним кримінальним судом на постійній правовій основі, користуючись усім спектром повноважень, передбачених для держав-учасниць.

Перспектива подальших досліджень цього питання надалі дасть змогу знайти найбільш

доцільні способи прискорення ратифікації Римського Статуту та оцінити результативність реформування національного законодавства та виявити, який вплив матиме Міжнародний кримінальний суд на судову систему України щодо вирішення міжнародних злочинів.

Список літератури:

1. Блищенко И. П. История создания Международного уголовного суда и проект его устава. – М.: Норма, 2002. – 542 с.
2. Римский статут Международного уголовного суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
3. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть Учебник. – М., 2003. – 544 с.
4. Хачатурян Т. Х. Проблеми імплементації Статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство деяких зарубіжних країн. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_2/Khachatu.pdf.
5. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.
6. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 р. № 1678-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.
7. Заява Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»: постанова, заява Верховної Ради України від 04.02.2015 р. № 145-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.
8. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19/paran195#n195>.
9. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду «Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року»: постанова, заява Верховної Ради України від 25.02.2014 р. № 790-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.

Рыбалко Т.Ф.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАТИФИКАЦИИ РИМСКОГО СТАТУТА В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье проанализированы положения Римского статута Международного уголовного суда. Автор обращает внимание на проблемные аспекты ратификации этого международно-правового договора в Украине и подчеркивает необходимость выполнения соответствующих действий. Рассмотрено правовую основу создания Международного уголовного суда и принятия Устава. Автором было установлено особенности соотношения предписаний международного договора и положений актов национального законодательства. Было предложено варианты решения выявленных проблем путем усовершенствования законодательной базы Украины.

Ключевые слова: ратификация, Римский статут, Международный уголовный суд, международное сотрудничество.

Rybalko T.F.

Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL PROBLEM OF RATIFICATION OF THE ROME STATUTE IN UKRAINE

Summary

In the article, provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court are analysed. The author draws attention to problematic aspects of ratification of this international legal agreement in Ukraine. He also stresses the need for appropriate action. The legal basis for establishment of the International Criminal Court and adoption of the Statute are considered. The author has established peculiarities of correlation of requirements of the international treaty and provisions of the acts of national legislation. Options have been offered for solving the problems identified by improving the legislative framework of Ukraine.

Keywords: ratification, Rome Statute, International Criminal Court, international cooperation.